

Kakšna je perspektiva jugoslovanske skupnosti

(Nekaj opomb na rob)

1.

Jesen, zlasti dogajanja v septembru in oktobru 1990, so (bila) v mnogočem ključna za nadaljnjo usodo jugoslovanske skupnosti. Prizorišče dogajanja se vse jasneje oblikuje: razgrinjajo se različni predlogi in scenariji; jasnijo se obrisi posameznih konceptov (razvoja); spoznavamo usmeritve in ambicije posameznih političnih grupacij in njihovih voditeljev; zaostruje se družbena kriza v vseh okoljih in pojavljajo se razpoke v programu reform in stabilizacije zvezne vlade (zveznega izvršnega sveta), ki je ob popolnem pomanjkanju potrebnega političnega soglasja (najširšega družbenega konsenza) in splošne podpore ter kljub številnim kompromisom dosegel neverjetne rezultate (ki jih svet še vedno ceni in občuduje precej bolj, kot jih cenimo in vrednotimo v Jugoslaviji).

V Jugoslaviji se spet pojavlja strah pred ponorelo inflacijo, pred vse večjo nezaposlenostjo in socialno katastrofo, pred gospodarskim razsulom in zlomom. Poleg dogajanja v sami Jugoslaviji ta strah še povečujejo dogajanja in procesi v svetu: gospodarska recesija, ob zalivski krizi negotove in povečane cene nafte, povečana inflacija, ki se ob tem pojavlja v večini nacionalnih gospodarstev.

Menim, da je mogoče sprejemati mnenje večine (zunanjih) opazovalcev in poznavalcev jugoslovanskih razmer, ki zatrjujejo, da se bo klobčič gordijskega vozla jugoslovanske prihodnosti začel razpletati, ko bodo opravili večstrankarske volitve tudi v tistih republikah (in pokrajinah?), kjer takšnih volitev še ni bilo. Ne nazadnje ob koncu oktobra o tem govorijo celo delegati v skupščini SFRJ, ki ugotavljajo, da v sedANJI sestavi ne morejo ustrezno odločati o prihodnosti jugoslovanske skupnosti, o njeni preobrazbi ali celo o njenem prenehanju. Šele nove, na svobodnih in večstrankarskih volitvah izvoljene oblasti v posameznih republikah bodo (vsaj do določene mere) avtentično izražale interese volilcev v posameznih okoljih, zlasti pa bodo z volitvami dobile mandat za pogajanja.

Kljub temu, da so datumi večstrankarskih volitev večinoma že določeni in da se je predvolilni boj že začel, pa še vedno ni pravega jamstva, da bodo volitve v vseh okoljih tudi zares poštene in svobodne. V posameznih okoljih se namreč pojavljajo različna opozorila, da zaradi neenakopravnih pogojev in možnosti posameznih političnih strank in zvez v predvolilnem boju rezultati volitev ne bodo povsem izrazili dejanskega političnega interesa in opredelitve volilcev. Ne nazadnje pa obstaja tudi strah, da bi v posameznih okoljih volilne izide lahko ponaredili oziroma prikrojili. Če bo do takšnih pojavov tudi zares prišlo, bo to bistveno ogrozilo javni mir in stabilnost v teh okoljih, zmanjšala pa bi se tudi možnost za demokratičen razplet razmer. (Pred takšnimi pojavi svariijo tudi iz tujine, kjer so zlasti v ZDA izjavili, da bi nepravilnosti pri volitvah bistveno zmanjšale naklonjenost do Jugoslavije in pripravljenost za kakršnokoli pomoč.)

Pri tem pa kaže opozoriti, da je tudi v teh republikah (tako kot tudi nasploh) pri prvih svobodnih in večstrankarskih volitvah pluralen politični prostor precej nerazvit in neizrazit. Pogosto niso jasni politika in politična usmeritev posameznih

političnih strank in grupacij ter njihovih kandidatov, zlasti pa njihov položaj v političnem spektru (od leve do desne). Volilci bodo tako odvisni le od svojih trenutnih vtisov in občutkov, saj pogosto ne bodo mogli razbrati, katera politična stranka ali grupacija najbolj zastopa njihove politične opredelitve in interese. (Prav zato sem tudi zapisal pomislek, ki za takšne volitve velja veliko bolj kot za volitve v »razvitih demokracijah«, da bodo namreč rezultati volitev le do določene mere izražali dejanske interese in politično opredelitev volilcev v posameznem okolju.)

Zdi se, da so v Jugoslaviji še vedno odprte in možne skoraj vse opcije nadaljnega razvoja. Pri tem se zastavljata tudi še vprašanji, koliko na eni strani različne zamisli in predlogi bodoče ureditve in razvoja jugoslovanske skupnosti upoštevajo različne opcije razvoja in koliko na drugi strani konkretne politične zamisli in predlogi lahko vplivajo na uresničevanje posameznih razvojnih opcij jugoslovanske skupnosti.

2.

Da bi lahko odgovorili na postavljeni vprašanji, je treba najprej ugotoviti in opredeliti nekaj možnih opcij nadaljnega razvoja jugoslovanske skupnosti ter stopnjo verjetnosti za njihovo udejanjenje v praksi. Te opcije je treba (ali bi vsaj bilo treba) upoštevati pri oblikovanju zamisli in modelov bodočega razvoja; udejanjanje posameznih opcij v konkretni družbeni praksi pa bo bistveno vplivalo na način urejanja odnosov v jugoslovanski skupnosti ter tudi na vsebino in naravo posameznih elementov in mehanizmov njihove ureditve. Še zlasti sta z gledišča prihodnjega razvoja jugoslovanske skupnosti pomembni urejanje mednarodnih odnosov ter razreševanje mednarodnih sporov v njej. Posamezne opcije – in (nekatero) njihove temeljne različice (variante) – bi lahko opredelili takole:

1) Prvo opcijo bi lahko opredelili kot »*status quo*«, pri čemer bi lahko opredelili dve njeni temeljni varianti:

a) Nekateri jo razumejo kot ohranjevanje in nadaljnji obstoj sedanje jugoslovanske federacije (po ustavi SFRJ iz leta 1974, ki izhaja iz avnojskih temeljev jugoslovanske skupnosti). Če so bile pred kakšnim letom še vsaj minimalne možnosti za njeno uresničenje, pa je razvoj dogodkov pokazal, da je ta opcija popolnoma nerealna.

b) Na drugi strani to opcijo lahko razumemo kot nadaljnje ohranjanje sedanjih razmer, v katerih se kljub formalni veljavnosti ustave SFRJ (1974) dejansko krepi ta samostojnost in suverenost posameznih republik, medtem ko se številne ustavne določbe sploh ne uresničujejo več. V jugoslovanski skupnosti se uveljavlja vse več asimetriji, pa tudi različnih (zlasti hegemonističnih in separatističnih) teženj, ki še bolj ogrožajo njen obstoj. Menim, da dolgoročneje ta opcija ni realna, treba bi jo bilo izpopolniti do te mere, da bi omogočala v prehodnem obdobju dogovarjanja o bodoči jugoslovanski skupnosti miren prehod in vsaj minimalno sožitje.

2) Od številnih variant druge opcije, ki bi jo lahko označili kot bodoča »*jugoslovanska federacija*«, kaže navesti vsaj dve izmed njiju. Pri tem opozarjam, da po mojem mnenju jugoslovanske skupnosti v relativno kratkem obdobju – glede na raven njene zgodovinske, kulturne, gospodarske, tehnološke in družbene razvitosti – ni mogoče preoblikovati v sodobno, strokovno in moderno ter učinkovito federacijo.

a) Zato se mi zdi dokaj nerealna možnost unitarne in trdne jugoslovanske federacije, ki bi bila federacija v mnogočem le po svojem imenu, dejansko pa bi bila še najbolj podobna nekoliko bolj decentralizirani unitarni državi. Gre za

varianto, ki jo prinaša tudi predlog predsedstva SFRJ in ki krepi vlogo federacije, medtem ko prepušča republikam le nekoliko poudarjeno avtonomijo in jim odreka njihovo suverenost (kar je bistveni odmik od sedanje zasnove jugoslovanske federacije). S tem predlogom, ki ima določeno podporo zlasti v Srbiji, se izrecno ne strinjajo v Sloveniji in na Hrvaškem (kjer federalni koncept nasploh zavračajo), pa tudi v Makedoniji ter Bosni in Hercegovini (kjer so federalnemu konceptu razvoja sicer naklonjeni, vendar poudarjajo, da bi moral upoštevati enakopravnost in suverenost sleherne jugoslovanske republike).

b) Nekoliko večje so – vsaj dolgoročno – možnosti za oblikovanje nekakšnega modela asimetrične federacije, ki bi federalni skupnosti zagotavljal veliko mero samostojnosti posameznih federalnih enot in veliko prožnost federacije. Asimetrični model bi omogočil, da bi v različnem obsegu in v skladu s svojimi specifičnimi potrebami in interesi sleherni federalna enota prenesla na federacijo le tisti del svojih pristojnosti in svoje suverenosti, za katere (skladno s svojim pravnim redom) ugotovi in odloči, da bi jih bilo mogoče smotrno in kakovostneje upravljati, opravljati in uresničevati na ravni federacije. Kljub temu, da se posamezni elementi asimetrije pojavljajo danes v jugoslovanski stvarnosti (zlasti kar zadeva položaj in ravnanje Srbije, Slovenije in Hrvaške), pa se zdi, da v zaostrenih družbenih razmerah in mednacionalnih odnosih v Jugoslaviji ne bo mogoče doseči soglasja o uveljavitvi te opcije, ker (zaradi zelo različnih interesov) ne bo mogoč dogovor o pristojnostih federacije in njihovem uresničevanju.

3) Kot tretjo opcijo bi lahko navedli »jugoslovansko konfederacijo«, za katero se zlasti zavzemata Slovenija in Hrvaška, medtem ko ji predvsem v Srbiji in Črni gori, pa tudi številne politične grupacije v Bosni in Hercegovini ter Makedoniji nasprotujejo. Pri tem konkretna vsebina jugoslovanske konfederacije še ni jasna, saj se pripravljene predlogi v nekaterih elementih oddaljujejo od klasične opredelitve konfederacij. Temeljna značilnost te zamisli je, da morajo vse jugoslovanske republike postati neodvisne in suverene države ter enakopravni subjekti mednarodne skupnosti (in mora zato sedanja jugoslovanska skupnost vsaj za kratek trenutek prenehati), ki bi se na podlagi svojih interesov z (mednarodno) pogodbo povezali v konfederalno skupnost, da bi tako skupaj uresničevali opredeljene ekonomske, zunanjepolitične in obrambne interese. Konfederacija, ki je po mednarodnem (javnem) pravu pogodbeni skupnosti in ne država, ne bi imela svojih pristojnosti in tudi nobene izvirne pristojnosti, sklepi organov konfederacije, ki bi jih države članice soglasno sprejele, pa bi zavezovali le države članice in (vsaj praviloma) ne neposredno njihovih državljanov.

Pri udejanju te opcije se kot bistveni problemi utegnejo pojaviti vprašanja medrepubliških meja, vprašanja položaja in pravic pripadnikov posameznih jugoslovanskih narodov zunaj meja njihove »matične« republike, vprašanja opredelitve interesov, ki naj jih v konfederacijo povezane republike urejajo in uresničujejo skupaj, pa tudi vprašanja sedežev v posameznih organih konfederacije in razdelitve jugoslovanskega premoženja in obveznosti. Te težave pri oblikovanju konfederacije in sedanja raven mednacionalnih odnosov ter velike razlike v kulturnem, socialnem, gospodarskem in družbenem razvoju so lahko zadosten razlog, da tudi ta opcija ne bo mogoča, še zlasti, ker bi bila (tako kot tudi decentralizirana federacija) uresničljiva le po mirni poti in ob doseženem sporazumu republik.

Prav zaradi teh razlogov omenjajo nekateri možnost oblikovanja konfederacije le med posameznimi sedanjimi jugoslovanskimi republikami (npr. Slovenijo,

Hrvaško ter Bosno in Hercegovino), kar pa tudi ni posebno verjetno, saj bi bilo njeno oblikovanje povezano s številnimi vprašanji o urejanju odnosov s preostalimi jugoslovanskimi republikami.

4) *Razpad Jugoslavije* je četrta opcija, ki jo kaže omeniti, in bi pomenila prenehanje kakršnekoli jugoslovanske skupnosti. Le majhna verjetnost je, da bi do takšnega razvoja dogodkov prišlo po mirni poti z dogovorom republik, ki jugoslovansko skupnost danes sestavljajo. V tem primeru bi namreč vse republike ugotovile, da je v njihovem interesu, da se oblikujejo kot popolnoma samostojne, neodvisne in suverene države, ki zaradi raznih razlogov z drugimi državami iz dotedanje jugoslovanske skupnosti ne najdejo tako pomembnih skupnih interesov, da bi zaradi njih kazalo oblikovati vsaj konfederalno skupnost. V tem primeru bi se seveda republike morale dogovoriti o medsebojnih mejah, o delitvi premoženja in obveznosti Jugoslavije, o mednarodnopravnem nasledstvu itd.

Takšna možnost je izrazito nezaželena tudi v svetu, saj bi bilo po mnenju večine v mednarodni skupnosti oblikovanje majhnih držav na Balkanu, ki med seboj ne bi bile v dobrih odnosih, dejavnik destabilizacije v Evropi (z »balkanizacijo« Balkana) in tudi potencialna grožnja za evropski mir. Na odklonilno stališče do te možnosti vpliva tudi mnenje, da do razpada Jugoslavije glede na sedanje razmere verjetno ne bi prišlo po mirni poti.

5) Kot naslednjo možno opcijo navajam *odcepitev posameznih delov* sedanje jugoslovanske skupnosti. Ta opcija bi se uresničila, če bi se posamezen del Jugoslavije (najverjetneje posamezna republika, v določenih primerih pa lahko tudi avtonomna pokrajina ali posamezna regija) odcepil od sedanje Jugoslavije in se oblikoval kot samostojna država ali pa bi se priključil kateri od sosednjih držav. Donedavna se je takšen scenarij zdel skorajda nemogoč, saj so mu odločno nasprotovale Jugoslovanska ljudska armada (ki je zatrjevala, da bo z vsemi sredstvi ohranjala in branila ozemeljsko celovitost in nedeljivost Jugoslavije) in tudi večina republik, v zadnjem času pa se v Jugoslaviji vse pogosteje govori tudi o tej možnosti.

Stališče Jugoslovanske ljudske armade do te opcije se ni spremenilo, medtem ko jo politiki v posameznih delih države pogosto uporabljajo. Na eni strani se ta možnost omenja v posameznih republikah (zlasti v Sloveniji) kot nekakšen izhod v sili, zlasti če bi v Jugoslaviji prišlo do državljanske vojne (do katere bi lahko prišlo ob oboroženih mednacionalnih spopadih), čeprav se ne zdi zelo verjetno, da je taka možnost uresničljiva brez velikih težav.

Na drugi strani navajajo (zlasti v Srbiji) »odcepitvene težnje in separatizem« kot očitek slovenski in delno tudi hrvaški politiki ter zlasti oblasti v teh republikah, ki naj bi s svojimi potezami razbijala jugoslovansko skupnost. Se pa (prav tako v Srbiji) pojavljajo tudi razmišljanja, da bi bilo možno, da se Slovenija odcepi od Jugoslavije, s čimer naj bi se razrešil del konfliktov v jugoslovanski skupnosti, zlasti pa naj bi odpravili »blokada federacije« in olajšali dogovor med preostalimi deli skupnosti.

Zdi se, da te opcije ne bi bilo mogoče uresničiti po mirni poti, saj bi bilo dogovor o delitvi premoženja in obveznosti sedanje jugoslovanske skupnosti zelo težko doseči, zlasti pa se postavlja tudi vprašanje pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov v tistem delu sedanje Jugoslavije, ki bi se želel odcepiti. Tudi če bi prišlo do državljanske vojne, bodo v veliki meri vsi deli Jugoslavije vanjo neposredno vpleteni in ni verjetno, da bi se v takšnih okoliščinah ta opcija uresničila. Vendar pa v odvisnosti od razvoja dogodkov tudi te opcije ni mogoče izključiti.

Ob tem kaže tudi omeniti, da so v svetu naklonjeni enotnosti jugoslovanske

skupnosti in da so zato zlasti zainteresirani, da se vsi deli Jugoslavije kar najbolj angažirajo v procesih demokratizacije v celotni državi ter da ponujajo in aktivno sooblikujejo rešitve, ki bi sožitje in demokratični razvoj lahko omogočile. Zato se tudi politični vrhovi v republikah, kjer se težnje po odcepitvi pojavljajo, zavedajo, da bi odcepitev (razen v izjemnih okoliščinah) mednarodna skupnost sprejela zelo zadržano, kar bi (odcepljeni) novonastali državi otežilo njeno vključevanje v mednarodne odnose in zlasti v integracijske procese v Evropi. Opozorila, da se bo Jugoslavija v Evropo (v evropske integracije) laže vključila enotna kot pa po posameznih delih, ki stalno prihajajo (zlasti iz Zahodne Evrope, namreč niso slučajna in izražajo interes za stabilen bodoči razvoj te skupnosti, ki je v interesu ohranjanja miru in stabilnosti v Evropi.

6) Kot zadnje – na žalost (po mnenju številnih) dokaj verjetno – opcijo navajam *državljansko vojno*, ki bi jo lahko povzročili zlasti oboroženi mednacionalni spopadi na narodnostno mešanih območjih ali pa spori zaradi medrepubliških meja. Tak razvoj dogodkov bi ogrozil mir in stabilnost v celotni regiji pa tudi širše v Evropi, in bistveno otežil tudi razreševanje nasprotij in bodoče mednacionalno sožitje na tem območju.

Ko bi prišlo do oboroženih mednacionalnih spopadov ali vsaj do (zelo) velike nevarnosti zanje, ni mogoče izključiti možnosti za posredovanje armade. Ob upoštevanju sedanjega položaja in razmerja sil v Jugoslaviji menim, da je prav preprečevanje državljanske vojne edini primer, ko bi lahko prišlo do nekakšnega vojaškega udara, ki bi ga v tem primeru z naklonjenostjo (verjetno) sprejela tudi mednarodna skupnost.

Ob opredeljevanju te zadnje opcije kaže opozoriti, da državljanska vojna ali vojaško posredovanje ne more razrešiti nobenega od spornih vprašanj, zlasti pa dolgoročno ne more prispevati k oblikovanju mehanizmov sodelovanja in sožitja med jugoslovanskimi narodi in njihovimi republikami.

3.

Po pregledu različnih opcij razvoja kaže opozoriti še na nekatere politične zamisli in predloge, ki se v Jugoslaviji pojavljajo. Med političnimi dokumenti in uradnimi predlogi, ki so javnosti ponujeni kot izhodišča za razmišljanje in pogajanja, je treba navesti zlasti predlog predsedstva SFRJ o preureditvi jugoslovanske federacije, potem pa gradivo o možnih izhodiščih in vsebinah konfederalne ureditve ter model konfederacije v Jugoslaviji, ki sta ga pripravili Hrvaška in Slovenija.

V skladu s predlogom predsedstva SFRJ naj bi se jugoslovanska federacija preobrazila tako, da bi se okrepile vloga in pristojnosti federacije in njenih organov, vloga in samostojnost republik (in pokrajin) pa bi se bistveno zmanjšali. Navedene spremembe, ki uvajajo dokaj centralizirano državno ureditev, v kateri imajo republike članice federacije le določeno avtonomijo (niso pa več samostojne in suverene), naj bi po mnenju (večine članov) predsedstva SFRJ privedle do oblikovanja »trdne in sodobne jugoslovanske federacije«, ki bo lahko učinkovito opravljala svoje naloge.

V nasprotju s tem pa hrvaški in slovenski model jugoslovanske konfederacije predvideva preoblikovanje jugoslovanske skupnosti v *ohlapno konfederacijo*, v kateri bi bile suverene republike članice konfederacije, ki bi se s konfederalno pogodbo (kot mednarodnopravno pogodbo) dogovorile o skupnih interesih in načinu njihovega uresničevanja. Pri tem ponujeni model konfederacije v posameznih elementih odstopa od klasičnega modela konfederacije in se zglede zla-

sti po izkušnjah Evropske gospodarske skupnosti (zlasti še iz obdobja njenega nastajanja).

Poleg teh dveh dokumentov je treba omeniti zlasti že sprejete slovenske in hrvaške ustavne amandmaje ter novo ustavo Republike Srbije, pa tudi osnutek nove ustave Republike Slovenije in gradivo za novo ustavo Republike Hrvaške. Že sprejete določbe so pomembne zato, ker so vsaj v določeni meri že prekrojile jugoslovansko skupnost ter uredile in opredelile suverenost omenjenih republik. Tako bi lahko ugotovili, da je tudi normativno – čeprav ustava SFRJ (iz leta 1974) formalno še ni bila razveljavljena in spremenjena – jugoslovanska federacija že bistveno spremenjena, zlasti pa se od formalne ustavne ureditve razlikuje konkretna jugoslovanska praksa.

4.

Bistveno vprašanje, na katero mora sleherni zamisel o bodočem obstoju, razvoju in naravi jugoslovanske skupnosti odgovoriti, je, kako urediti odnose ter zagotoviti sožitje med narodi in (njihovimi) republikami.

Že omenjene bistvene značilnosti obeh predlogov za preobrazbo jugoslovanske skupnosti kažejo, da so v Jugoslaviji bistvene razlike v načinu gledanja na urejanje mednacionalnih odnosov, ki vplivajo tudi na razlike v naravi bodoče ureditve. V predlogu predsedstva SFRJ se je na eni strani izrazilo gledanje, da sta sožitje med jugoslovanskimi narodi ter nadaljnji obstoj jugoslovanske skupnosti mogoča (in smiselna?) le, če obstaja močna in trdna federacija, ki naj bi po njihovem mnenju edina lahko zagotovila učinkovito in racionalno uresničevanje skupnih interesov. Manjša samostojnost republik in večja stopnja centralizacije v jugoslovanski federaciji, ki bi zagotovili učinkovitost federacije, naj bi hkrati tudi preprečevali konflikte in nesmiselna zaostrovanja v odnosih med posameznimi republikami in narodi.

Na drugi strani hrvaški in slovenski model konfederacije predvidevata oblikovanje ohlapne konfederacije, v kateri bi se izrazili suverenost in samostojnost posameznih republik ter prostovoljno sodelovanje med narodi, ki bi se (z meddržavno pogodbo) v jugoslovansko skupnost povezale le za zadovoljevanje točno določenih skupnih – zlasti gospodarskih interesov. Obstoj jugoslovanske skupnosti je po tem gledanju mogoč le, če bo sleherni republik in slehernemu narodu v novi jugoslovanski skupnosti zagotovljena polna suverenost, ki naj bi po tem gledanju edina lahko zagotovila enakopravno sodelovanje, ki je pogoj za dolgoročnejši in stabilen obstoj skupnosti. Eden bistvenih problemov sedanje jugoslovanske ureditve naj bi namreč bil, da sleherni federalna enota sedanjo federacijo čuti kot nekakšno breme, ki ogroža njene specifične interese in jih izkorišča, nova ureditev pa bi omogočila, da bi vse republike (in narodi) same določile vsebino in okvir bodoče ureditve.

Zdi se, da je edina skupna točka obeh predlogov, da poudarjata, da je sedanja ureditev neustrezna in da je treba poiskati novo obliko in vsebino skupnega bivanja v jugoslovanski skupnosti. Pri upoštevanju sedanjih razmer v Jugoslaviji se zdi tudi, da nobena od obeh zamisli ni v celoti uresničljiva.

V normalnih razmerah, v demokratičnih skupnostih bi lahko pričakovali, da bi se sprejeta rešitev oblikovala kot nekakšen (vsaj minimalen) kompromis med različnimi ponujenimi predlogi. Na drugi strani pa nas dosedanje izkušnje (ne le pri nas, ampak tudi v svetu) učijo, da se v večji meri uveljavi tisti predlog, katerega nosilec je spretnejši in prodornejši ali včasih enostavno močnejši.

V jugoslovanskem primeru se zdi, da oba predloga le delno upoštevata real-

nost. Zlasti pozabljata na zgodovinske razloge za oblikovanje jugoslovanske ideje (ki je precej starejša od nastanka jugoslovanske države), na težnje po uveljavljanju subjektivitete in samostojnega razvoja narodnih skupnosti v okviru te skupnosti, na elemente zgodovinske zavesti ljudi, ki na tem območju živijo, pa nenazadnje tudi na sodobne smeri razvoja v svetu. Pri opredeljevanju ekonomskih interesov za obstoj jugoslovanske skupnosti pa se zdi velika slabost obeh predlogov, da ne izvirata iz tržnega gledanja ter da ne upoštevata sodobnih procesov (avtonomije in integracije) v svetovnem gospodarstvu.

Prav zaradi teh slabosti se predloga zdita pomanjkljiva in vsaj delno neustrezna.

5.

Realnost jugoslovanske skupnosti je, da se ne more kar čez noč preleviti v sodobno in moderno skupnost, saj celo v najbolj razvitih delih države nekateri bistveni pogoji za takšno preobrazbo v zelo kratkem času niso izpolnjeni. To bistveno spreminja in celo zanika nekatere temeljne predpostavke, na katerih temelji zamisel o trdni, sposobni in učinkoviti jugoslovanski federaciji.

Na drugi strani pa se v svetu vse bolj izraža potreba, da se ob uveljavljanju regionalizma in avtonomij uveljavljajo tudi integracijski procesi (ne le na ekonomskem, ampak tudi na političnem področju), v katerih se oblikujejo tudi institucije in organi s supranacionalno pristojnostjo.

Če upoštevamo omenjeni ugotovitvi, zgodovinski razvoj in povezanost jugoslovanskega ozemlja, njegovo etnično pluralnost in prepletenost, lahko ugotovimo, da ponujena predloga za nadaljnji razvoj jugoslovanske skupnosti znemarjata vrsto pomembnih okoliščin ter da (vsaj v določenih predpostavkah) izhajata iz »predmodernih« konceptov. To velja za koncept (absolutne) suverenosti posameznih nacionalnih držav, ki so ga sodobni razvoj in zlasti integracijski procesi dodobra relativizirali, na katerem pa kljub temu gradijo model jugoslovanske federacije, pa tudi nove ustavne ureditve republike Srbije, Slovenije in Hrvaške. Velja pa tudi za koncept »anacionalne« federacije v večnacionalnih državah, ki zanemarja etnično pluralnost ter velike razlike v zgodovinskem, kulturnem, socialnem in gospodarskem razvoju jugoslovanske skupnosti (kar je na jugoslovanskem prostoru vedno privedlo do »katastrofalnih« posledic, ki še danes vplivajo na mednacionalne odnose).

Pri bodočem urejanju jugoslovanske skupnosti je namreč treba upoštevati, da na eni strani obstaja vrsta konkretnih interesov in razlogov za nadaljnji obstoj te skupnosti, na drugi strani pa je treba zagotoviti vse možnosti za mirno sožitje in enakopravnost vseh etničnih skupnosti. Posebej je treba upoštevati zlasti to, da so interesi in potrebe posameznih okolij in posameznih etničnih skupnosti pogosto zelo različni, na kar vplivajo različni dejavniki in tudi dejstvo, da se v jugoslovanskem prostoru srečujejo in prepletajo kar trije civilizacijski krogi.

To terja oblikovanje takšnega sistema in mehanizmov, ki bodo omogočili skupno bivanje in sodelovanje posameznih skupnosti ter hkrati zagotavljali uresničevanje njihovih specifičnih interesov. Zato se zdi upravičena trditev, da je za ta prostor, ki je poln asimetrij in zapletenih medsebojnih razmerij posameznih skupnosti, nemogoče oblikovati enostaven in simetrični sistem na podlagi (simetričnih) teoretičnih modelov.

Ob upoštevanju povedanega se zdi verjetno primernejše izhodišče za oblikovanje nove ureditve jugoslovanske skupnosti konfederativni model. Ta pa očitno ne bo smel biti omejen s klasičnim pojmovanjem in opredeljevanjem tega teoretične-

ga modela, ampak bo moral dopuščati tako asimetrični položaj posameznih okolij in skupnosti v jugoslovanski skupnosti kot tudi različno intenzivnost vezi na posameznih področjih.

6.

Omenjene ugotovitve bi bilo treba upoštevati tudi pri dogovarjanju o organih jugoslovanske skupnosti. Tako se bo treba dogovoriti o tem, kateri in kakšni organi so potrebni, kako naj se oblikujejo in kako naj bodo opredeljene njihove pristojnosti. V času, ko se tudi v mednarodnih integracijah vse bolj izraža potreba po supranacionalni naravi nekaterih njihovih organov (v katerih se pogosto odloča tudi s preglasovanjem in je le za del zadev predvideno odločanje s soglasjem), se bo tudi v jugoslovanski skupnosti verjetno pokazala potreba, da bodo nekateri organi vsaj v posameznih zadevah imeli svoje izvirne pristojnosti.

Tako bo jugoslovanska skupnost verjetno imela svojo skupščino, v kateri bo ključno vlogo imel zbor držav članic te skupnosti. V tem zboru se bo o večini zadev verjetno odločala s soglasjem (predstavnikov vseh) članic, o nekaterih zadevah (posebej o vprašanih ekonomske in denarne politike) se bo mogoče uveljavilo tudi odločanje s preglasovanjem; zlasti pa bi kazalo uveljaviti asimetrični model odločanja, ki bi omogočal, da bi posamezne zadeve sprejele le posamezne države članice (brez soglasja vseh), takšne odločitve pa bi veljale le za tiste članice, ki so jih sprejele.

Zadeve, o katerih bi zbor članic skupščine jugoslovanske skupnosti lahko odločal tudi s preglasovanjem, naj bi (praviloma) določila pogodba med članicami skupnosti (oz. ustava jugoslovanske skupnosti). V izjemnih primerih bi bilo mogoče uveljaviti tudi rešitev, da bi posamezne zadeve, o katerih se odloča s preglasovanjem, soglasno določil zbor članic. O uveljavljanju asimetričnega modela odločanja pri zadevah, o katerih se sicer odloča s soglasjem, menim, da bi kazalo uveljaviti rešitev, po kateri bi pogodba med članicami (oz. ustava jugoslovanske skupnosti) izrecno določila tiste zadeve in primere, v katerih ni mogoče uveljaviti asimetričnega modela odločanja; v vseh preostalih zadevah in primerih pa naj bi asimetrični model odločanja lahko uporabili.

V skupščini jugoslovanske skupnosti bi kazalo uveljaviti tudi predstaviški dom, v katerega bi poslance volili državljani v članicah skupnosti na neposrednih in tajnih večstrankarskih volitvah. Pristojnosti tega zbora bi lahko omejili le na urejanje človekovih pravic in svoboščin, na tem področju pa naj bi ta zbor tudi določal (vsaj minimalne) standarde in skrbel za njihovo uresničevanje. V zadevah iz svoje pristojnosti bi v tem zboru kazalo uveljaviti večinsko odločanje. Razmišljati pa kaže tudi o možnosti, da bi se širše uveljavila posvetovalna vloga tega zbora, ki bi bila pomembna zlasti za oblikovanje javnega mnenja v jugoslovanski skupnosti.

V jugoslovanski skupnosti se bo verjetno pojavila tudi potreba po oblikovanju izvršilnih organov, ki bodo skrbeli za uresničevanje sporazumov med članicami (oz. določb ustave jugoslovanske skupnosti) ter za uresničevanje sklepov skupščine. Pri tem naj praviloma ti izvršilni in upravni organi ne bi poslovali neposredno z državljani članic, ampak le z organi (držav) članic, le izjemoma pa bi na podlagi posebnih pooblastil poslovali tudi z državljani.

Na ravni jugoslovanske skupnosti pa bi kazalo vsaj do določene mere uveljaviti tudi sodno funkcijo. Tako bi bila verjetno potrebna sodišča, ki bi odločala na zadnji stopnji v nekaterih gospodarskih zadevah, za katere je pristojna skupnost, ali kadar bi šlo za subjekte, ki izvirajo iz različnih članic. Prav tako bi kazalo uvesti

tudi sodišče za človekove pravice, ki bi na zadnji stopnji odločalo o kršitvah človekovih pravic in ki bi na zadnji stopnji lahko presoјalo tudi v kazenskih zadevah, za katere je predpisana daljša zaporna kazen (npr. več kot 5 let), pri čemer naj to sodišče ne bi smelo izreči za obtoženca strožje kazni, kot jo je izreklo sodišče v državi članici.

Poleg tega bi v jugoslovanski skupnosti kazalo uvesti tudi nekakšno »ustavno sodišče«, ki bi presoјalo ob sporih med članicami in kršitvah pogodbe med njimi (oz. ustave jugoslovanske skupnosti) in katerega sodbe in priporočila bi bili za države članice skupnosti ter njihove organe obvezni.

7.

Nemogoče je predvideti, katere opcije ali kateri modeli se bodo uveljavili in kako se bodo uresničili v praksi. Menim pa, da se bodo – preden se bodo razpletle sedanje krizne razmere – pojavljale številne opcije in med njimi tudi vrsta novih, ki jih zdaj ne moremo niti predvideti. Prav tako se bodo tudi modeli ureditve jugoslovanske skupnosti (in/ali njenih delov) verjetno razlikovali od omenjenih modelov; logično pa je pričakovati tudi, da se bodo modeli sčasoma spreminjali.

Če se zdi dokaj verjetno, da se bo za jugoslovansko skupnost uveljavilo poimenovanje »konfederacije« (podobno kot v Švici, ki pa je nekoč »klasična konfederacija« tudi dejansko bila), pa se bo ta skupnost verjetno v mnogočem razlikovala od klasičnih modelov. Integracija in stopnja enotnosti na denarnem področju in nekaterih drugih ekonomskih področjih, pri obvladovanju ekoloških problemov ter urejanju in delovanju velikih družbenih in tehnoloških sistemov, bosta verjetno dokajšnji; na teh področjih pa se bodo verjetno uveljavile tudi posamezne pristojnosti jugoslovanske skupnosti. Na drugi strani pa se bodo krepile avtonomije in samostojnost (ne le republiške, ampak tudi regionalne), ki bodo na posameznih področjih posameznim skupnostim omogočale po(po)lno svobodo, neodvisnost in tudi suverenost (pri urejanju, odločanju in uresničevanju).

Zato se zdi najprimerneje, da – namesto o federaciji ali konfederaciji – govorim kar o jugoslovanski skupnosti, v kateri bo mogoče zaslediti tako številne elemente modela federacije kot tudi številne elemente teoretičnega modela konfederacije, v njej pa se bodo morali – da bi si ta skupnost lahko zagotovila dolgoročno stabilen obstoj in razvoj – uveljavljati tudi številni elementi asimetrije in celo model asimetričnega odločanja.

Ljubljana, 5. 11. 1990

MILAN MATIĆ

Volilni sistem in demokracija

I

V teoriji obstajajo tri koncepcije volitev. Po prvi je temeljni smisel in bistvo volitev v tem, da se na ta način vzpostavlja in oblikuje politična oblast. Globlje